

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipalvelutyö
2013

Harriet Salonen

ASIAKASKOKEMUKSIA VIISI KESKUSTELUA MUUTOKSESTA -OHJELMASTA

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Harriet Salonen

ASIAKASKOKEMUKSIA VIISI KESKUSTELUA MUUTOKSESTA -OHJELMASTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää rikosseuraamusalan asiakkaiden kokemuksia Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelmasta. Viisi keskustelua muutoksesta on motivoivaan haastatteluun perustuva, rikosseuraamusalalle kehitetty ohjelma, jolla pyritään lisäämään erityisesti päihdeongelmaisen asiakkaan valmiutta ja halukkuutta muutokseen. Ohjelmatyö on hyvin ajankohtainen aihe rikosseuraamusalalla. Kriminaalipolitiikan mukaisesti avoseuraamusten käyttöä pyritään jatkuvasti laajentamaan. Samalla seuraamusten sisältöä pyritään kehittämään kuntouttavaan suuntaan, ja tässä ohjelmatyöllä on suuri merkitys.

Tutkimusaineistona oli neljän asiakkaan teemahaastattelut, jotka suoritettiin toukokuussa 2013. Kaksi asiakasta oli suorittanut ohjelman Turun yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja kaksi Käyrän avovankilassa. Kaikkien osallistujien tuomion taustalla oli pitkäaikaiset päihdeongelmat, ja päihteiden käyttöön liittyvä muutos muodostui ohjelman pääteemaksi.

Asiakaskokemukset ohjelmasta osoittautuivat haastattelujen perusteella myönteisiksi. Sekä ohjelman sisältö että ohjaajan toiminta kuvattiin asiakkaiden muutosprosessia tukevaksi. Motivoivan haastattelun periaatteiden mukaisesti ohjelmassa toteutui samanaikaisesti empaattinen, hyväksyvä ilmapiiri sekä aktivoiva, asiakkaan omaa pohdintaa herättävä työote. Yhdyskuntaseuraamusasiakkailla ohjelmaan osallistuminen tuki myös rangaistuksen suorittamista. Vankilassa ohjelman suorittaneet puolestaan painottivat yksilömuotoisen ohjelman hyötyjä verrattuna ryhmäohjelmiin.

ASIASANAT:

Rikosseuraamusalan ohjelmatyö, motivoiva haastattelu, yhdyskuntaseuraamukset, Viisi keskustelua muutoksesta

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services | Social Service Work

2013 | 38+2

Instructor Outi Kivinen

Harriet Salonen

OFFENDER EXPERIENCES OF “FIVE DISCUSSIONS ON CHANGE” MOTIVATIONAL PROGRAM

The aim of this thesis was to study offender experiences of motivational program “Five Discussions on Change”, in which they had participated during their sanction. The program is based on motivational interviewing and it has been developed for offender treatment purposes. Offender treatment is a very actual topic in the criminal sanctions field. Current criminal policy aims at increasing community sanctions, and therefore rehabilitation of offenders is increasingly important. Treatment programs have an essential role in the rehabilitation process.

The study was conducted in the form of thematic interviews. These were conducted individually with four offenders in May 2013. Two of them were in community service and two served a prison sentence while participating in the program. The sanction of all offenders was related to long-term drug and alcohol abuse, and the main theme of the program was related to these issues.

The results show that offenders have positive experiences of the program. They found both the content of the program and interaction with the instructor useful in their change process. It seems that the principles of motivational interviewing, empathy combined with activating client's own reflection, were successfully implemented by the instructor. For community service clients, participating in the program supported completing the service itself. From prisoners' point of view, an individually conducted program was described as more effective to their change process than group programs.

KEYWORDS:

Offender treatment programs, Criminal sanctions, Community sanctions, Motivational interviewing

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	1
2 RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ	2
2.1 Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävä	2
2.2 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio	3
2.3 Yhdyskuntaseuraamukset ja valvottu koevapaus	4
3 YHDYSKUNTAPALVELU	5
3.1 Yhdyskuntapalvelu seuraamusmuotona	5
3.2 Asiakasryhmä	7
3.3 Yhdyskuntapalvelun vaikuttavuus	8
4 YHDYSKUNTASEURAAMUKSET JA SOSIAALINEN KUNTOUTUS	12
4.1 Hyvinvointirangaistusmalli	12
5 RIKOSSEURAAMUSALAN OHJELMATYÖ	15
5.1 Kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat	15
5.2 Ohjelmatyypit	16
5.3 Ohjelmien vaikuttavuus	17
6 VIISI KESKUSTELUA MUUTOKSESTA -OHJELMA	20
6.1 Motivoiva haastattelu ja muutoksen vaiheet	20
6.2 Ohjelman tavoite ja sisältö	21
6.3 Ohjelmatyö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa	22
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
7.1 Tutkimuksen tavoite	23
7.2 Teemahaastattelu	23
7.3 Kohderyhmä ja rekrytointi	24
7.4 Haastattelujen toteutus	26
7.5 Aineiston analyysi	27
8 TULOKSET	28
8.1 Taustatiedot ja ohjelman ajoitus	28

8.2 Osallistumispäätös	29
8.3 Ohjelman teemat	29
8.4 Ohjaajan rooli	30
8.5 VKM osana rangaistuksen suoritusta	31
8.6 Ohjelman merkitys	32
8.7 Ohjelman vaikutus	32
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	34
9.1 Tulosten pohdinta	34
9.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	37
LÄHTEET	39

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko.

KUVAT

Kuva 1. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio (Rikosseuraamuslaitos 2013). 3

KUVIOT

Kuvio 1. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen tavallisimmat rikokset 2008-2012. 6

KÄYTETYT LYHENTEET

VKM	Viisi keskustelua muutoksesta
YKP	Yhdyskuntapalvelu
KV	Valvottu koevapaus

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni toimeksiantaja on Turun yhdyskuntaseuraamustoimisto. Aiheena on rikosseuraamusasiakkaiden kokemukset Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelmasta. Asiakkaat ovat suorittaneet ohjelman joko yhdyskuntapalvelun tai vankeustuomion aikana. Viisi keskustelua muutoksesta (VKM) on motivointiohjelma, jolla pyritään lisäämään erityisesti päihdeongelmaisen asiakkaan valmiutta ja halukkuutta muutokseen. Motivoivaan haastatteluun perustuva menetelmä kehitettiin alun perin Ruotsissa rikosseuraamusalalle ja otettiin Suomessa käyttöön vuonna 2006 (Rikosseuraamuslaitos 2012a). Ohjelmaa käytetään sekä Käyrän avovankilassa että Turun yhdyskuntaseuraamustoimistossa melko paljon, ja työntekijät pitävät sitä tärkeänä osana työn kuntouttavaa puolta. Menetelmän tutkiminen asiakasnäkökulmasta koetaan tärkeäksi, koska palautteen saaminen ohjelmasta muulla tavalla jää vähäiseksi.

Ohjelmatyö on hyvin ajankohtainen aihe rikosseuraamusalalla. Kriminaalipolitiikan mukaisesti avoseuraamuksia, kuten yhdyskuntapalvelun ja valvotun koevapauden käyttöä, pyritään jatkuvasti laajentamaan. Samalla seuraamusten sisältöä pyritään kehittämään kuntouttavaan suuntaan, ja tässä ohjelmatyöllä on suuri merkitys. Tämä suuntaus näkyy vuoden 2010 lakiuudistuksessa, jossa yhdyskuntapalveluasiakkaan mahdollisuuksia kuntouttavaan toimintaan lisättiin merkittävästi. Toimintaohjelmien ja muun kuntoutuksen osuus yhdyskuntapalvelusta voi nyt olla jopa 30 tuntia, kun aiemmin enintään 10 tuntia sai käyttää muuhun kuin työpalveluun. Vähintään puolet yhdyskuntapalvelusta on kuitenkin suoritettava työpalveluna. (Laki yhdyskuntapalvelusta 24.6.2010/641.)

2 RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ

2.1 Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävä

Oikeusministeriön alaisuuteen kuuluva Rikosseuraamuslaitos aloitti toimintansa vuoden 2010 alussa. Uudistuksen myötä aiemmin erillisinä yksikköinä toimineet Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihoitolaitos yhdistettiin yhdeksi viranomaistahoksi. Tavoitteena oli erilaisten seuraamusten täytäntöönpanoprosessien virtaviivaistaminen. Lähtökohtana on, että Rikosseuraamuslaitoksessa rangaistusajan koko prosessi suunnittelusta vapautumisvaiheeseen muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävänä on yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano sekä tutkintavankeuksien toimeenpano. Organisaation työntekijät huolehtivat rangaistusten lainmukaisesta ja turvallisesta täytäntöönpanosta. Turvallisuuden ja oikeudenmukaisuuden lisäksi keskeisiä arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen sekä usko yksilön mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa. Rikosseuraamuslaitoksen erityisenä tavoitteena on parantaa yhteiskunnan turvallisuutta vähentämällä tuomittujen uusintarikollisuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

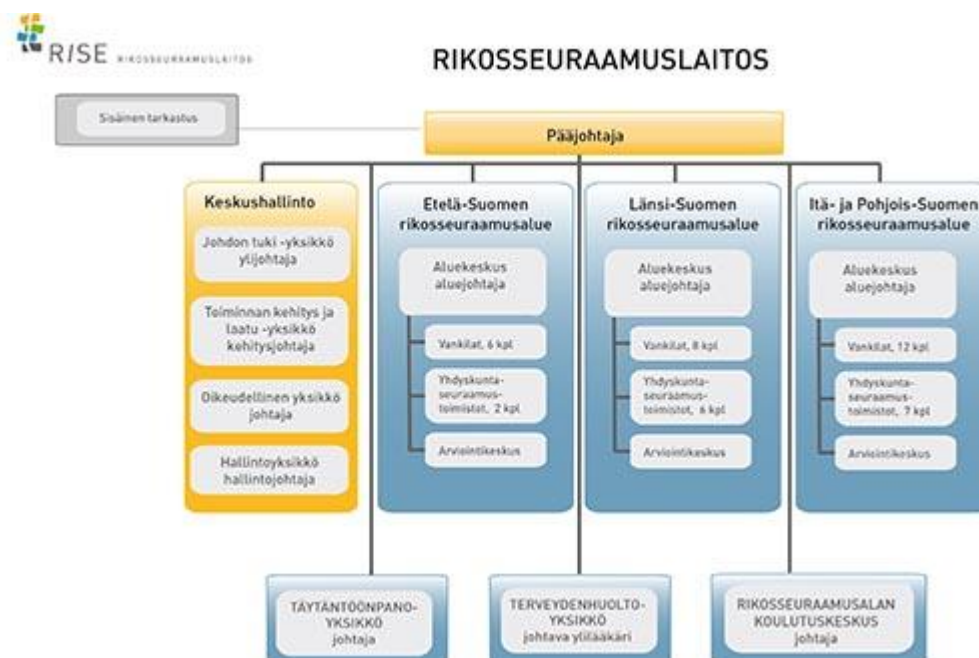
Rangaistusten vaikuttavuustavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin, sekä vähentää rangaistusten täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia. (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 14). Molempiin tavoitteisiin pyritään yhdyskuntaseuraamusten osuutta lisäämällä. Rangaistusaika pyritään suunnittelemaan niin, että tuomittu voi kehittää valmiuksiaan rikoksettomaan elämään. Kun tuomittu saa rangaistusaikanaan tukea elämänhallintaan, on hänellä paremmat mahdollisuudet rangaistuksen suoritettuaan sijoittua osaksi yhteiskuntaa. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Uusimisprosentti on korkea: esimerkiksi yhdyskuntapalvelun vuonna 2007 päättäneistä asiakkaista oli viiden vuoden seurannassa vankilaan johtavasti uusunut 21,7 prosenttia. Uuteen vankilakauteen, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen johtavasti oli puolestaan uusunut 39,0 prosenttia (Rikosseuraamuslaitos 2012b, 3). Vuonna 2003–2007 vapautuneista vangeista noin kaksi kolmesta päätyi uuteen vankeusrangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun. (Rikosseuraamuslaitos 2013c, 10–11).

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio

Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiossa Suomi jakaantuu kolmeen täytäntöönpanoalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet. Rikosseuraamusalueet puolestaan jakautuvat rikosseuraamuskeskuksiin (Rike), joiden alaisuudessa toimii vankiloita ja yhdyskuntaseuraamustoimistoja. Vuoden 2012 lopussa koko maassa oli yhteensä 15 yhdyskuntaseuraamustoimistoa ja 26 vankilaa. Vankipaikoista oli suljetuissa vankiloissa 71 prosenttia ja avovankiloissa tai avovankilaosastoissa 29 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2013c.)

Kuva 1. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio

Rikosseuraamuslaitoksen Turun yhdyskuntaseuraamustoimisto vastaa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta ja viranomaisyhteistyöstä omalla alueellaan. Alueeseen kuuluvat Varsinais-Suomen kunnat sekä Ahvenanmaa. Turun aluetoimisto on perustettu v. 1968. Siellä työskentelee tällä hetkellä 19 rikosseuraamustyöntekijää sekä apulaisjohtaja. Toimistolla ja Käyrän avovankilalla on yhteinen johtaja.

2.3 Yhdyskuntaseuraamukset ja valvottu koevapaus

Rikosseuraamuslaitoksen toimialaan kuuluvat rikosoikeudelliset seuraamukset voidaan yksinkertaistaen jakaa vankeusrangaistuksiin ja vapaudessa suoritettaviin yhdyskuntaseuraamuksiin. Yhdyskuntaseuraamustoimikunnan mietinnössä (2012, 20) todetaan että yhdyskuntaseuraamus on tuomitun vapauteen kohdistuva rangaistus, jonka sisältönä on esimerkiksi velvollisuus ilmoittautua tai käydä työssä tai muussa toiminnassa tietyinä aikoina, tietyssä paikassa ja päihteettömänä. Yhdyskuntaseuraamuksiin kuuluvat yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, nuorisorangaistus, nuorten ehdollisen vankeuden ja ehdonalaisen vapauden valvonta.

Tavallaan yhdyskuntaseuraamusten ja vankilarangaistusten välimuodoksi asetuu valvottu koevapaus. Valvottu koevapaus on mahdollista enintään kuusi kuukautta ennen vankilasta vapautumista. Sen aikana vangilta edellytetään päihteettömyyden ja muiden hänelle asetettavien ehtojen noudattamista. Koevapautta varten laaditaan toimeenpanosuunnitelma, johon sisältyy esimerkiksi asuminen ja toimeentulo, toimintavelvoite, sekä koevapauden valvonta. Koevapauden valvonnasta vastaa vankila. (Rikosseuraamuslaitos 2013d.)

3 YHDYSKUNTAPALVELU

3.1 Yhdyskuntapalvelu seuraamusmuotona

Koskinen (2008, 102) kuvaa yhdyskuntapalvelun juurtumista suomalaiseseen rikosseuraamusjärjestelmään viimeisen 20 vuoden aikana. Suomessa yhdyskuntapalvelu käynnistyi vuonna 1991 aluksi kolmivuotisella kokeilulla. Kokeilun myönteisten tulosten perusteella uusi seuraamus vakinaistettiin, niin että laki tuli voimaan vuoden 1997 alusta. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytyksenä on rikoksentekijän suostumus ja hänestä laadittu soveltuvuusselvitys, jonka perusteella voidaan olettaa hänen suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. (Koskinen 2008, 103).

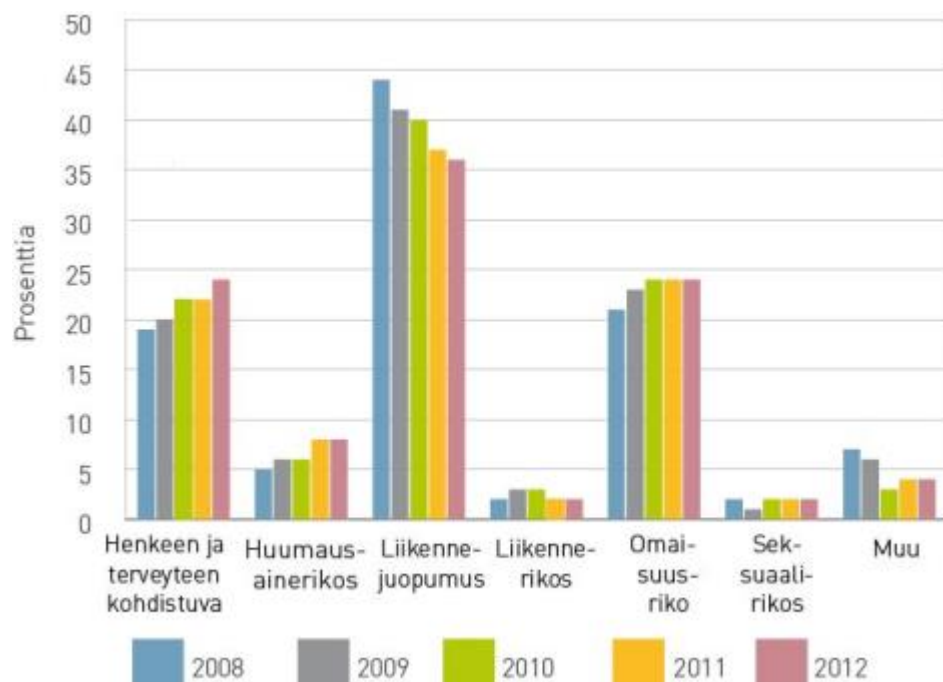
Yhdyskuntapalvelu on valvonnan alaisena tehtävää palkatonta työtä. Siihen voidaan tietyin edellytyksin tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Lisäksi edellytetään, että rikoksentekijä on antanut suostumuksensa palvelun suorittamiseen ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan palvelusta. Vuonna 2011 voimaan tullen lakiuudistuksen myötä enintään 30 tuntia (aiemmin 10 tuntia) rangaistuksesta voidaan kuitenkin suorittaa osallistumalla uusintarikollisuuden vähentämistä tukeviin toimintaohjelmiin tai päihdekuntoutukseen. Työn osuuden on kuitenkin oltava vähintään puolet tuomitusta tuntimäärästä. (Laki yhdyskuntapalvelusta 24.6.2010/641; Rikosseuraamuslaitos 2013e.)

Yhdyskuntapalvelua määrätään vähintään 20 ja enintään 200 tuntia. Sitä suoritetaan tyypillisesti kahtena päivänä viikossa, neljä tuntia kerrallaan. Yhdyskuntapalvelu voi olla myös yli vuoden pituisen ehdollisen vankeusrangaistuksen lisärangaistus. Tällöin sen pituus on enintään 90 tuntia. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

Yhdyskuntapalvelusta on tullut merkittävä osa seuraamusjärjestelmää ja sillä on ollut selkeä ehdotonta vankeutta vähentävä vaikutus. Tilastokeskuksen (2013a) mukaan vuonna 2011 Suomessa tuomittiin yhdyskuntapalvelua 2 500 kertaa.

Viime vuosina muuntokelpoisten rangaistusten (alle 8 kk) ja sen myötä yhdyskuntapalvelutuomioiden määrä on kuitenkin jonkin verran vähentynyt. Selvimmin tähän on vaikuttanut törkeiden rattijuopumusten määrän väheneminen, koska yhdyskuntapalvelutuomioista yli puolessa päärikos on rattijuopumus. Vuonna 2012 poliisin tietoon tuli törkeitä rattijuopumuksia noin tuhat vähemmän kuin edellisellä vuonna. Muuntokelpoisista rangaistuksista yhdyskuntapalvelua tuomitaan kuitenkin vain noin 37 prosentissa tapauksista. Loppuun suoritettujen rangaistusten osuus näistä on vuosittainen ollut noin 80 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2013f, 17).

Koskisen (2008, 103) mukaan yhden rikoslajin näin suurta osuutta yhdyskuntapalvelutuomioista voidaan pitää ongelmallisena, koska yhdyskuntapalvelua ei ole mitenkään tarkoitettu rattijuoppouden erityisseuraamukseksi. Seuraavaksi eniten yhdyskuntapalvelua käytettiin tuomittaessa pahoinpitelystä (40 prosenttia muuntokelpoisista tuomioista) ja varkaudesta (21 prosenttia). (Tilastokeskus 2013b.)

Kuvio 1. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen tavallisimmat rikokset 2008–2012.

Rautniemi (2012, 226) kuvailee yhdyskuntapalvelun sekä muovanneen suomalaista seuraamuspolitiikkaa että toisaalta asettuneen osaksi sen perinteistä rakennetta. Yhdyskuntapalvelu ei kyseenalaista järjestelmän peruseriaatteita, koska virallinen taho edelleen määrää rangaistuksen ja valvoo viime kädessä palveluehtoja. Käytännössä toimeenpano kuitenkin siirtää valtaa myös viranomaisten ulkopuolelle. Palvelupaikalla valitaan keitä otetaan suorittamaan yhdyskuntapalvelua, ja tulkitaan käytännössä palveluehtoja. Kuten Rautniemi huomauttaa, myös yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitystä voi pitää uudenlaisena elementtinä perinteisessä rangaistusjärjestelmässä. Soveltuvuus selvityksen myötä yksilölliset tekijät kuten työkyky ja päihdeongelma vaikuttavat rangaistuksen valintaan.

3.2 Asiakasryhmä

Rikosseuraamuslaitoksen poikkileikkaustilaston mukaan toukokuussa 2013 rikosseuraamusasiakkaita oli kaikkiaan hieman alle 7000. Näistä hieman yli puolet (51 prosenttia) on yhdyskuntaseuraamusasiakkaita. Näistä suurin ryhmä oli yhdyskuntapalvelua suorittavat, ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta. Yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien määrä vähentyi noin 10 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Vangeista suljetuissa vankiloissa oli 72 prosenttia ja avovankiloissa tai avovankilaosastoissa 28 prosenttia. Valvotussa koevapaudessa oli 165 vankia, eli lähes neljännes enemmän kuin vuotta aikaisemmin. (Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2013.)

Rikosseuraamuslaitoksen (2012c, 9-10) mukaan seuraamusjärjestelmän asiakkaita leimaa huono-osaisuus monilla elämän alueilla. Asiakkaat muodostavat marginaalisen ryhmän, jonka koulutustausta, sosiaalinen asema ja ammatillinen ura ovat selkeästi heikompia kuin muulla väestöllä. Päihderiippuvuus ja mielenterveyden häiriöt ovat asiakkailla hyvin yleisiä. Kahdella kolmasosalla on alkoholiriippuvuus. Lähes kaikilla rikosseuraamusasiakkailla on todettu jossakin elämän vaiheessa jokin

mielenterveyden häiriö. Noin puolet rikosseuraamusasiakkaista on kuitenkin työkykyisiä.

Myös Linderborg (2011, 8) kuvaa rikosseuraamusten kohteiksi joutuvia asiakkaina, jotka ovat jo useaan kertaan syrjäytyneet hyvinvointivaltion palvelujärjestelmistä. Heillä on muita enemmän toimeentuloon, terveyteen sekä ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia. Pitkäaikainen rikollinen elämäntapa ja siihen yleensä liittyvä päihteiden käyttö lisäävät näitä ongelmia ja vaikeuttaa yhteiskuntaan kiinnittymistä ja rikoksettoman elämäntavan omaksumista.

Seuraamuksista nimenomaan yhdyskuntapalvelu edellyttää ainakin osittaista työkykyä ja päihteiden käytön hallintaa. Kuten Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa (2013b) todetaan, rangaistuksen suorittaminen tarjoaa mahdollisuuden selvittää asiakkaiden terveydentilaa, työ- ja toimintakykyä sekä kuntoutus- ja koulutustarpeita. Tiedot rikosseuraamusasiakkaiden terveydestä, työkyvyn alenemisesta ja hoidon tarpeista on otettava huomioon toimintoja suunniteltaessa, eli ne vaikuttavat esimerkiksi yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarviointiin.

Yhdyskuntapalveluun tuomittujen työllisyys, terveys ja yleinen elämäntilanne ovat parempia kuin rikosseuraamusasiakkailla keskimäärin. Soveltuvuusarvioinnin vuoksi yhdyskuntapalveluun valikoituvat ne, joiden arvioidaan suoriutuvan palvelusta. Vuonna 2012 työssä olevia oli yhdyskuntapalvelussa vajaa 30 prosenttia (Rikosseuraamuslaitos 2013c, 17.)

3.3 Yhdyskuntapalvelun vaikuttavuus

Kansainvälistä näkökulmaa yhdyskuntapalvelun tutkimukseen tuo Hollannissa pari vuotta sitten julkaistu tutkimus (Wermink ym. 2010), jossa verrattiin yhdyskuntapalvelun ja vankeustuomion vaikutusta uusintarikollisuuteen. Hollannissa yhdyskuntapalvelu on ollut käytössä suunnilleen yhtä kauan kuin Suomessa ja sitä on, samoin kuin meillä, perusteltu kustannustehokkuudella, vaikuttavuudella ja inhimillisyydellä (Wermink ym. 2010, 326). Tutkimuksessa

korostettiin riittävän laajan aineiston ja pitkäaikaisen seurannan tarpeellisuutta tämän tyyppisessä tutkimuksessa ja seuranta-aika olikin kahdeksan vuotta.

Wermink ym. (2010) esittelivät kriminologisia teorioita siitä näkökulmasta, minkälaiset tekijät saattaisivat selittää yhdyskuntapalvelun ja lyhytaikaisen vankeuden vaikuttavuuden eroja. Yksi näkökulma on selittää vaikutusta rangaistuksen ankaruuden perusteella. Ensinnäkin rangaistuksen ankaruuden voidaan olettaa vaikuttavan vankeustuomion eduksi vaikuttavuutta vertaillessa,; tunti yhdyskuntapalvelua vastaa yhden vuorokauden vankeutta, joten vapauden menetyksen osalta yhdyskuntapalvelun "rankaisevuutta" voi pitää selvästi pienempänä. Pelotevaikutus ei kuitenkaan todennäköisesti muodostu näin yksinkertaisesti, eikä usein ole edes keskeisin tekijä rikollisuuden ehkäisyssä.

Rautniemen (2012, 229) tutkimuksessa monet haastatelluista pitivät yhdyskuntapalvelua itse asiassa jopa vankeusrangaistusta raskaampana seurauksena. Rautniemen mukaan tämän voi tulkita liittyvän yhdyskuntapalvelun vastuullistavaan elementtiin: toisin kuin laitosvankeudessa, tuomitulla itsellään on vastuu rangaistuksen onnistumisesta (ehtojen rikkomisesta seuraa muunto vankeudeksi). Seuraamus alkaa ikään kuin monta kertaa uudelleen (aina palvelupaikalle mentäessä) ja palveluehtojen noudattaminen on oltava jatkuvasti mielessä muun arjen keskellä. Näin yhdyskuntapalvelun vaikutus ulottuu paljon laajemmalle kuin niihin kahdeksaan tuntiin viikossa, jotka tuomittu varsinaisesti on työpaikalla. Samoin, kuten Rautniemi huomauttaa, myös yhteisöön sopeutuminen voi avoseuraamuksessa olla vaativampaa, jos tuomittu on juurtunut normeja rikkovaan alakulttuuriin ja kokee itsensä ulkopuoliseksi yhdyskuntapalvelun normaalityöyhteisössä.

Useimmat teoriat antavat aiheetta olettaa että yhdyskuntapalvelu olisi laitosvankeutta tehokkaampi keino uusintarikollisuuden estämisessä. Esimerkiksi oppimisteoriat korostavat vankeustuomion haitallisuutta siitä näkökulmasta, että vankien yhteisössä on lukuisia haittapuolia. Siellä opitaan ennemminkin yhteiskunnan normien vastaisia asenteita ja käyttäytymismalleja. (Wermink ym. 2010, 327.) Yhdyskuntapalvelussa taas työyhteisö tarjoaa mahdollisuuden myönteisempään sosiaaliseen oppimiseen. Toki myös

vankilassa kuntoutuminen voi onnistua, eikä yhdyskuntapalvelu sinänsä takaa myönteistä sosiaalista oppimista.

Sosiaalisen kontrollin teoria (Wermink ym. 2010, 327) painottaa normaaliyhteisössä suoritettavan rangaistuksen etua sitä kautta, että tuomittu voi säilyttää kontaktin perheeseen ja muuhun lähipiiriin helpommin kuin vankeudessa. Sitoutuminen esimerkiksi parisuhteeseen voi ehkäistä rikollista käyttäytymistä, jos kumppani ei hyväksy rikollisuutta suosivaa ajattelutapaa. Yhdyskuntapalvelun aikana tällaiset sosiaaliset siteet ja kontrolli vaikuttavat edelleen arkipäivässä, toisin kuin vankeudessa.

Werminkin ym. tutkimus osoitti että kahdeksan vuoden seuranta-aikana yhdyskuntapalveluun tuomituilla uusintarikollisuutta esiintyi noin puolet vähemmän kuin vankeustuomion suorittaneilla. Se siis puhuisi yhdyskuntapalvelun paremman vaikuttavuuden puolesta verrattuna lyhyisiin vankeustuomioihin. Tutkimuksessa on tosin taustamuuttujia jotka vaikuttavat tulokseen jonkin verran, tärkeimpänä se että yhdyskuntapalveluun tuomitseminen edellyttää tiettyä soveltuvuutta tähän seuraamusmuotoon. Ei siis voida yksiselitteisesti tulkita uusintarikollisuuden määrän johtuvan pelkästään seuraamusmuodosta. (Wermink ym. 2010, 346.)

Rautniemi (2012) tutki väitöskirjassaan yhdyskuntapalvelun erityisyyttä informaalina oikeudenkäyttönä: miten palvelun suorittaminen työyhteisöjen arjessa voi edistää tuomitun elämänhallintaa ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Eristämisen (vankila) sijasta tuomittu sijoittuu työyhteisöön, jolloin sekä kontrolli että osallisuus toteutuu ensisijaisesti arjen käytännöissä. Yhdyskuntapalvelun potentiaalinen hyödyllisyys perustuu siihen, että tuomittu joutuu yhdyskuntapalvelua suorittaessaan riittävässä määrin omaksumaan tavanomaisen yhteisön toimintakulttuurin. Siihen kuuluvat käyttäytymis- ja ajattelumallit ovat hyvin erilaisia kuin vankilakulttuurissa. Tämä voi lisätä motivaatiota kiinnittyä jatkossakin perinteisiin valintoihin: työhön, koulutukseen ja rikoksettomaan elämäntapaan (Rautniemi 2012, 221).

Vaikka rikosoikeudellisen järjestelmän raamit asettavat tiukat rajat toimeenpanon suhteen, käytännössä palvelupaikan omilla käytännöillä on suuri merkitys (Rautniemi 2012, 220). Parhaimmillaan työpaikka tarjoaa sosiaalista tukea: myönteisiä ihmissuhteita ja tuomitulle kokemuksen siitä, että hän kykenee suoriutumaan tavallisessa työyhteisössä ja olemaan hyödyksi. Yhdyskuntapalvelu ohjaa arjen ja päivärytmin hallintaan, rajoittaa päihteiden käyttöä ja edesauttaa perhe- ja parisuhteiden koossapitämistä. Tavanomaisessa yhteisössä, etäällä rikollisesta toimintakulttuurista ja rikoksia suosivista asenteista, tuomitun on mahdollista tarkastella omaa suhdettaan rikollisuuteen uudenlaisesta näkökulmasta ja sen myötä muuttaa asenteitaan (Rautniemi 2012, 221).

.

4 YHDYSKUNTASEURAAMUKSET JA SOSIAALINEN KUNTOUTUS

4.1 Hyvinvointirangaistusmalli

Nykyään kriminaalipolitiikassa korostuu Lindeborgin (2011, 8) kuvaama hyvinvointirangaistusajattelu, jonka pyrkimyksenä on seuraamusten kehittäminen kuntouttavaan suuntaan. Kuten Rautniemi (2012, 226) esittää, yhdyskuntapalvelukin edustaa rankaisemisessa ns. hyvinvointimallia. Yhdyskuntaseuraamusten tämänhetkinen kehittäminen näyttää liittyvän erityisesti päihdekuntoutuksen lisäämiseen.

Viime vuosikymmeninä seuraamusjärjestelmää on kehitetty erilaisin osittaisuudistuksin. Keskeisenä pyrkimyksenä on ollut vankeusrangaistuksen käytön vähentäminen ja painopisteen siirtäminen yhdyskuntaseuraamuksiin. Erilaisia yhdyskuntaseuraamuksia onkin jo täytäntöönpanossa enemmän kuin ehdottomia vankeusrangaistuksia. On myös otettu käyttöön seuraamusmuotoja, jotka sisältävät sekä yhdyskuntaseuraamuksen että vankeuden elementtejä, esimerkiksi valvottu koevapaus vuonna 2007. Rangaistusten täytäntöönpanossa on yhä tärkeämpää vaikuttavuuden lisääminen: rangaistukseen liitettävillä toiminnoilla pyritään elämänhallinnan valmiuksien parantamiseen. Uusintarikollisuutta voidaan usein vähentää parhaiten tarjoamalla kuntouttavia toimia vapaudessa, toisin sanoen yhdistämällä tuki ja kontrolli. (Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012).

Koskinen (2008, 85–86) kuvaa hoidon ja rangaistuksen suhteesta käytyä periaatteellista keskustelua. Hoidon sisällyttämiseen rangaistusjärjestelmään on suhtauduttu perinteisesti kielteisesti, koska toisaalta on epäilty hoidon tehokkuutta ja toisaalta haluttu välttää ”lisärangaistusta” puuttumalla rikosentekijän oikeuksiin (hoitoon pakottamalla). Kuten Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjauksissa (2012d) korostetaan, rikosseuraamuslaitos ei ole ensisijaisesti kuntoutusorganisaatio. On kuitenkin

todettu, että tietyin edellytyksin olisi täysin perusteltua käyttää myös rikosoikeudellista järjestelmää hoidollisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Hoidolliset ohjelmat ovat tulleet osaksi niin yhdyskuntapalvelu- kuin vankeusrangaistuksiakin. Esimerkiksi vuoden 2013 yhdyskuntaseuraamusseminaarissa yhdyskuntapalvelun keskeisenä kehittämishaasteena mainittiin päihdekuntoutuksen lisääminen palvelun aikana (Rikosseuraamuslaitos 2013g).

Tämä edellyttäisi myös seuraamusjärjestelmän ja hyvinvointipalveluiden integroitumista, varsinkin päihdekuntoutuksen osalta. Suomessa kuntouttavien ja hoidollisten elementtien ei ole perinteisesti katsottu kuuluvan seuraamusjärjestelmään, vaan pääsääntöisesti seuraamusjärjestelmän ulkopuolisille toimijoille, kuten kunnalle. Kunnan ja valtion vastuulla olevissa palveluissa on siis selkeä kahtiajako. (Linderborg 2011, 8.)

Erillisiä palvelujärjestelmiä tulisi kannustaa parempaan yhteistoimintaan, jotta rikosseuraamusasiakkaiden tarpeisiin sopivia kokonaisvaltaisempia palveluprosesseja voidaan kehittää (Linderborg 2011, 8). Myös Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa (2013b, 1) todetaan että verkostoituminen erilaisten palveluntuottajien kanssa sekä yleisten hyvinvointipalveluiden hyödyntäminen tulee entistä tärkeämmäksi. Samalla kuitenkin huomautetaan, että kuntien palveluresurssien väheneminen hankaloittaa asiakkaiden kuntoutuksen turvaamista, erityisesti kunnan rahoittamien päihdepalveluiden osalta (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 5).

Myös Yhdyskuntaseuraamustoimikunta (2012, 20) toteaa että seuraamusjärjestelmän kehittämisessä olennaiset tavoitteet ovat uusintarikollisuuden vähentäminen ja rikoksentekijöiden yhteiskuntaan integroiminen. Näihin tavoitteisiin päästään parhaiten järjestämällä tuomituille kuntouttavia toimia vapaudessa. Toisaalta myös vankeusrangaistuksen yhteyteen on liitetty kuntouttavia toimintoja, joilla pyritään parantamaan vangin valmiuksia elää rikoksetonta elämää. (Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012, 20.)

Vaikuttavuuden lisäksi myös kustannustehokkuutta pyritään parantamaan lisäämällä yhdyskuntaseuraamusten käyttöä laitosseuraamusten sijaan. Uusin seuraamusmuoto, valvontarangaistus, otettiin käyttöön loppuvuodesta 2011. Sen arvioidaan vähentävän päivittäistä vankilukua noin sadalla lähivuosien aikana. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa (2013b, 7) ennakoitaan yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen määrän lähivuosina hieman nousevan valvontarangaistuksen ansiosta. Suunnitelmassa mainitaan, että yhdyskuntapalvelun määrälliseen kehitykseen vaikuttaa se, missä määrin valvontarangaistusta tullaan käyttämään yhdyskuntapalveluun soveltuvuuden rajatapauksissa.

Lavikkala (2012, 36) huomauttaa että yhdyskuntapalvelussa on vielä paljon käyttämätöntä potentiaalia. Hän nostaa esiin kysymyksen siitä, voisiko yhdyskuntapalvelun alaa laajentaa ja ovatko soveltuvuusperiaatteet ajan tasalla. Aiemman yhdyskuntapalvelun tai vankilahistorian käyttäminen soveltumattomuuden perusteena ei kaikissa tapauksissa ole tarkoituksenmukaista. Soveltuvuuden arviointi ylipäänsä on vaikeaa. Vaarana on sosiaalinen syrjintä, jos päihderiippuvuus johtaa laitoserangaistuksen käyttöön. Soveltuvuus yhdyskuntapalveluun voi riippua siitä onko sopivia tukipalveluja saatavilla. Lavikkalan mukaan nimenomaan päihdepalveluista riippuu olennaisesti, paljonko laajemmin yhdyskuntapalvelua voidaan käyttää.

Haaraoja & Putkonen (2012, 18) mukaan yhdyskuntaseuraamustoimistojen sosiaalityö voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: täytäntöönpanotyöhön, yksilökohtainen tukemis- ja menetelmätyö sekä integroiva, palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ. Järvinen (2007, 12–13) huomauttaa, että vaikka työskentelyn painopiste on siirtynyt pois yksilökohtaisesta sosiaalityöstä ja konkreettisista tukitoimista, rikosseuraamuslaitos on täytäntöönpano-organisaation lisäksi auttamisorganisaatio. Täytäntöönpanon lisäksi tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. Tavoitteeseen pyritään tukemalla ja motivoimalla asiakasta rikoksettomaan elämään.

5 RIKOSSEURAAMUSALAN OHJELMATYÖ

5.1 Kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat

Suomessa ohjelmatyö rikosseuraamusalalla käynnistyi 1990-luvun lopulla, kun alun perin Kanadassa kehitetty Cognitive Skills -ohjelma otettiin käyttöön. Nykyään alalla on käytössä useita kognitiivisia ohjelmia. Haapasalon (2008, 248) mukaan kognitiivisissa menetelmissä vaikutetaan ajatteluprosesseihin, tapoihin tulkita vuorovaikutusta ja sosiaalsiin taitoihin. Ohjelmien painopiste on vääristyneiden ajatusten ja uskomusten korjaamisessa, yksilön vastuuttamisessa ja oman toiminnan hallintakeinojen opettelussa. Ohjelmissa on tilaisuus muuttaa irrationaalisia uskomuksia, harjoitella esimerkiksi aggressiivisten impulssien ja konfliktien hallintaa sekä toiset huomioon ottavaa prososiaalista toimintaa. Ajattelutapojen oletetaan heijastuvan käytökseen niin, että esimerkiksi epäsosiaalinen toiminta muuttuu vähitellen prososiaalisemmaksi, kun tulkinnat itsestä ja muista ovat realistisempia. (Haapasalo 2008, 250.)

Kognitiivisten menetelmien on osoitettu olevan tehokkaimpia uusintarikollisuuteen vaikuttaessa, joka on keskeisin ohjelmatyön tavoite. Ohjelmatyön tarkoituksena on vaikuttaa motivoivasti ja kuntouttavasti rikollisesta elämäntavasta irtaantumisen prosessissa, yhdessä muiden menetelmien kanssa. Ohjelmissa on kyse tavoitteellisesta ja tarkasti strukturoidusta työskentelystä, joka keskittyy erilaisiin tarpeisiin (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 4). Ohjelmatyön avulla annetaan asiakkaille ja vangeille tiedollisia sekä taidollisia välineitä rikollisten käyttäytymismallien ja asenteiden muuttamista varten. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 9.)

Ohjelmaa valitessa keskeisiä tekijöitä ovat paitsi asiakkaan uusimisriski, myös kriminogeeniset tekijät ja vastaanottavuus. Kriminogeenisiä tekijöitä voivat olla esimerkiksi rikollista käyttäytymistä tukevat arvot ja ajattelumallit, liiallinen impulsiivisuus ja heikko ongelmanratkaisukyky. Vastaanottavuudella

tarkoitetaan tekijöitä, jotka lisäävät tai heikentävät henkilön mahdollisuutta saavuttaa ohjelman tavoitteita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi oppimis- ja keskittymiskyky. Varsinkin motivaation arviointiin on kiinnitettävä huomiota. (Rinki 2013.)

Sosiaalityön orientaatiota ohjelmatyössä voidaan nähdä siinä, kuinka asiakasta ohjelman kautta motivoidaan ja tuetaan etsimään itsestään resursseja elämäntilanteen rakentavalle muutokselle (Kriminaalihoitolaitos 2006, 46). Kognitiivisia ohjelmia voidaan myös kritisoida: Järvisen (2007, 14) mukaan työn painopiste on ehkä liikaakin siirtymässä yksilön käyttäytymiseen ja asenteisiin. Pyrkimyksenä on vaikuttaa sellaisiin tekijöihin, jotka liittyvät uusintarikollisuuteen. Työtä kohdennetaan riski- ja tarvearvioinnin mukaan. Tämä voi johtaa siihen että rikollisuuden sosiaalinen luonne on häipymässä yksilökeskeisyyden korostuessa. (Järvinen 2007, 14.)

5.2 Ohjelmatyypit

Ohjelmatyöskentelyn laajuus vaihtelee eri yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Erilaisten ohjelmien käyttöönottoa ja työntekijöiden ohjelmakoulutusta on pyritty lisäämään, mutta kovin suurta roolia avoseuraamusten toimeenpanossa ei ohjelmatyöllä vielä ole. Esimerkiksi Turun toimistossa vuonna 2011 päättyneissä noin 500 toimeenpanossa noin viiteen prosenttiin liittyi ohjelmatyötä.

Eri ohjelmat vaihtelevat muutosmalliensa, laajuutensa, menetelmiensä sekä tavoitteidensa suhteen. Ne voidaan jakaa esimerkiksi motivointi- ja vaikuttavuusohjelmiin. Sekä motivointi- että vaikuttavuusohjelmat hyväksytään aina akkreditointimenettelyssä ennen niiden laajamittaista käyttöönottoa. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 4). Rikosseuraamusalan toimintaohjelmien akkreditoinnin tarkoituksena on varmistaa, että vangeille ja asiakkaille suunnitellut ohjelmat vaikuttavat siihen mihin on tarkoitettukin eli uusintarikollisuuden vähenemiseen. Tällaisia ohjelmia ovat tavallisesti selkeään muutosmalliin perustuvat, strukturoidut ja aikataulutetut sekä tieteellisin

menetelmin arvioitavissa olevat ohjelmat, joilla vaikutetaan rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin kriminogeenisiin tekijöihin. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 8-9.)

Motivointiohjelmat ovat yleensä lyhytkestoisia, ja niiden avulla pyritään lisäämään ja ylläpitämään muutosmotivaatiota sekä kannustetaan osallistujaa ryhtymään jatkotoimenpiteisiin elämäntilanteensa suhteen. Motivointiohjelmat voidaan toteuttaa joko yksilö- tai ryhmämuotoisena. Niiden tavoitteena on saada osallistuja tunnistamaan käytöksensä ongelmallisuus, kyseenalaistamaan elämäntilanteensa sekä valmistamaan itseään muutospäätökseen. Yhdyskuntaseuraamuksissa ohjelmityön painopiste on yksilömuotoisessa motivoivissa ohjelmissa, koska ryhmiin on vaikea saada rekrytoituksi riittävästi osallistujia. Yhdyskuntaseuraamusten ohjelmityön etuna on se, että asiakas pääsee harjoittelemaan ohjelman aikana oppimiaan taitoja yhteiskunnassa. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 4-5.)

Vaikuttavuusohjelmat ovat intensiivisiä ja pitkäkestoisia ja ne on suunnattu asiakkaille, joiden rikoksen uusimisriski on keskikorkea tai korkea. Vaikuttavuusohjelmat ovat pääsääntöisesti ryhmämuotoisia ja niissä hyödynnetään tietoisesti ryhmän kokemuksellisuutta ja ryhmädynamiikkaa. Vaikuttavuusohjelmissa pyritään vaikuttamaan taustalla oleviin ajattelu- ja käyttäytymismalleihin. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 5.)

Knuuti ja Vogt-Airaksinen (2010, 5-6) esittelevät myös ongelmaperusteisen ohjelmien jaottelun: 1) yleisohjelmat, kuten Viisi keskustelua muutoksesta 2) rikosperusteiset ohjelmat tiettyyn rikokseen syyllistyneille (esimerkiksi STOP-ohjelma seksuaalirikollisille) sekä 3) päihdekuntoutusohjelmat, joihin voi sisältyä vieroitusta, motivointia sekä yhteisöhoitoa.

5.3 Ohjelmien vaikuttavuus

Knuuti ja Vogt-Airaksinen (2010, 30–31) pohtivat ohjelmien vaikuttavuuden arvioinnin hankaluuksia. Eri ohjelmien vaikuttavuusarviointeja tehdään usein rikosten uusimisen (residivismin) näkökulmasta. Vaikuttavuus ei kuitenkaan ole

yksiselitteisesti osoitettavissa, sillä on pohdittava miten vaikuttavuutta arvioidaan ja minkälaisia kriteereitä tulisi käyttää mittaamiseen. Haapasalon (2008) mukaan ohjelmien vaikuttavuudesta on vaikea saada luotettavaa tutkimustietoa. Samankin ohjelman toteutuksessa voi olla laadullisia eroja. Toisaalta tutkittava ryhmä on usein valikoitunut, esimerkiksi siksi että osallistujat valitaan harkinnanvaraisesti, tai riittävän samanlaista vertailuryhmää ei ole saatavilla.

Knuutin ja Vogt-Airaksisen mukaan vaikuttavuus voidaan nähdä monen asteisena: motivoituminen jatkamaan ongelman käsittelemistä on myös vaikuttavuutta, vaikka esimerkiksi huumeiden käyttö ei vielä olisi kokonaan lakannut. Toisaalta voidaan pohtia muun muassa sitä, onko rikosten lieveneminen vaikuttavuutta. Myös Haapasalo (2008, 244) pitää ongelmallisena sitä, että uusintarikollisuus mittaa ohjelman tuloksia ja elämänlaatua hyvin kapeasti. Hänen mukaansa ”rikollisuudesta parantaminen” on ehkä liian kunnianhimoinen tavoite, ja tavoitteena voisikin ennemmin olla hyvinvoinnin ja elämänlaadun lisääminen. Ajan mittaan tällaiset pienetkin myönteiset muutokset voivat vähitellen alentaa myös uusintarikollisuutta. Uusintarikollisuuden tarkastelu antaa varsin vähän tietoa ihmisen kokonaisvaltaisesta elämäntilanteesta, eikä niiden tietojen perusteella voida vetää automaattisesti johtopäätöksiä ohjelmityön vaikuttavuudesta. (Knuuti ja Vogt-Airaksinen 2010, 31.)

Haapasalo (2008, 243–244) puoltaa ohjelmien käyttöä siinäkin tapauksessa, että vaikuttavuutta ei pystytä selkeästi osoittamaan. Kriminaalipsykologian näkökulmasta ohjelmiin osallistuminen on joka tapauksessa hyödyllisempi ja eettisesti arvokkaampi vaihtoehto kuin pelkkä passiivinen rangaistuksen suorittaminen.

Ei ole realistista odottaa toimintaohjelman yksinään tuottavan niitä valmiuksia, joita tarvitaan rikollisesta elämäntavasta irrottautumiseen ja kiinnittymiseen ”normaaliin” elämään. Yksittäisten ohjelmien vaikuttavuutta ei siis voida arvioida erillisinä koko prosessista, koska useimmiten vaikuttavuus edellyttää kuntoutuksen jatkuvuutta rangaistuksen jälkeen sekä elinolojen kohenemista,

kuten työn ja toimeentulon järjestymistä. Tiedetään, että varsinkin vangeilla kuntouttava toiminta on lähes aina tuloksetonta, jos kuntoutuksella ei ole jatkoa vapaudessa. Mitä korkeampi uusimisriski rikoksentekijällä on, sen monipuolisempaa, intensiivisempää ja systemaattisempaa tulee vaikuttamisen rangaistusaikana olla. (Knuuti ja Vogt-Airaksinen 2010, 31.)

Haapasalo (2008, 253) nostaa esiin traumaterapian tarpeellisuuden rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutuksessa. Traumaattiset kokemukset, kuten lapsuudenaikainen pahoinpitely tai hyväksikäyttö, ovat rikoksentekijöiden elämänhistoriassa yleisiä. Rikollisen käyttäytymisen taustalla onkin usein traumakokemuksiin liittyvä psyykinen häiriö. Tämä voi aiheuttaa tunteiden säätelyn ongelmia, joka puolestaan voi ilmetä esimerkiksi päihderiippuvuutena tai aggressiivisena käytöksenä. Rikosseuraamusalan kuntoutukseen tulisikin Haapasalon mukaan yhdistää tarvittaessa traumakokemuksen työstämistä. Pelkkä kognitiivinen työskentely ei ehkä mahdollista uuden luottamuksen ja turvallisuuden tunteen saavuttamista, mikä on syvällisemmän muutoksen edellytys. (Haapasalo 2008, 53.)

6 VIISI KESKUSTELUA MUUTOKSESTA -OHJELMA

Viisi keskustelua muutoksesta (VKM) on rikosseuraamusalalle kehitetty motivointiohjelma, jolla pyritään lisäämään erityisesti päihdeongelmaisen asiakkaan valmiutta ja halukkuutta muutokseen. Menetelmä perustuu motivoivaan haastatteluun ja se kehitettiin alun perin Ruotsissa. Suomessa ohjelma otettiin käyttöön yhdyskuntaseuraamustyössä vuonna 2006. Vuodesta 2009 lähtien ohjelman käyttöönottoon on koulutettu myös vankiloiden henkilöstöä. (Knuuti ja Vogt-Airaksinen (2010, 15.)

Vaikuttaa siltä, että yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden kokemuksia VKM-ohjelmasta ei ole Suomessa aiemmin juurikaan tutkittu. Opinnäytetöissä on selvitetty vankien kokemuksia tästä menetelmästä (Halonen & Lisakka 2011) ja työntekijöiden kokemuksia menetelmän käyttöönotosta (Kaarmila & Meriläinen 2010). Menetelmän vaikuttavuutta sen sijaan on tutkittu Rikosseuraamuslaitoksen omissa selvityksissä, ja esimerkiksi vuonna 2007–2010 toteutetussa tutkimushankkeessa siitä on saatu erittäin hyviä tuloksia. Puolen vuoden seurannassa 90 prosenttia osallistujista raportoi positiivisia vaikutuksia, jotka näkyivät muun muassa AUDIT-pisteiden vähenemisenä. (Rikosseuraamuslaitos 2012a, 2-3).

6.1 Motivoiva haastattelu ja muutoksen vaiheet

Millerin (2008, 35–36) mukaan motivoiva lähestymistapa perustuu uudistuneelle käsitykselle motivaatiosta ja asiakassuhteesta. On huomattu, että asiakkaan muutosta pystyy parhaiten edistämään empaattisella ja kannustavalla tyylillä. Motivaatiota ei hahmoteta enää asiakkaan ominaisuudeksi, vaan dynaamiseksi prosessiksi, johon vuorovaikutus hoitajan kanssa vaikuttaa. Ohjaussuhteessa painottuu nykyään enemmän empatia, optimismi ja voimavarakeskeisyys. (Miller 2008, 36.)

Muutoksen vaiheet voidaan kuvata ympyränä, jossa asiakas käy omaan tahtiinsa läpi viisi vaihetta, usein vaiheiden välillä edestakaisin sukkuloiden. Esiharkintavaiheessa asiakas ei ole vielä tietoinen ongelmasta ja muutoksen tarpeesta, tai hän ei koe olevansa halukas tai kykenevä muutokseen. Harkintavaiheelle on ominaista ambivalenssi: ihminen näkee samanaikaisesti syitä sekä muutokseen että muuttumattomuuteen, ja jää horjumaan näiden välille. Valmistautumisvaiheessa ihminen kokee, että kielteiset seuraukset painavat vaakakupissa enemmän, ja muutospäätös syntyy. Hän alkaa asettaa tavoitteita päihteen käytön lopettamiselle ja sitoutua muutokseen. (Miller 2008, 31).

Toimintavaiheessa muutosta aletaan aktiivisesti toteuttaa käyttöä vähentämällä tai kokonaan lopettamalla. Ylläpitovaiheessa muutos vähitellen vakiintuu, mutta uusimisriski on vielä suuri. Ongelman uusiutumista voi tarkastella osana oppimisprosessia eikä merkkinä siitä, että muutos on epäonnistunut ja asiakas hylännyt muutostavoitteen. Tässä vaiheessa voi esimerkiksi huomata, että muutostavoite on epärealistinen, tietty strategia ei toimi tai tietty ympäristö ei tue muutosta. (Miller 2008, 33)

6.2 Ohjelman tavoite ja sisältö

VKM on yleisohjelma, joka soveltuu sekä lyhytaikaisvangeille että yhdyskuntaseuraamusta suorittaville asiakkaille. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa asiakkaan sisäistä motivaatiota ja edistää päätöksentekoa mahdolliseen muutokseen liittyen. VKM käsittää alkutapaamisen lisäksi vähintään viisi keskustelua. Keskustelut perustuvat ohjaajalle tarkoitettuun puolistrukturoituun käsikirjaan ja asiakkaan omaan työkirjaan. Keskusteluserjaan liittyvien tehtävien avulla motivaatiota muutokseen tutkitaan eri näkökulmista. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 15.) Sisäisen motivaation luomiseksi käytetään neljää periaatetta (Rikosseuraamuslaitos 2012a, 13-14): 1) Voimistetaan henkilön kokemusta epäsuhdasta nykyisen ja toivotun tilanteen välillä 2) käsitellään vastarintaa muutosta kohtaan 3) vahvistetaan asiakkaan

uskoa omaan kykyynsä toteuttaa muutos 4) osoitetaan empatiaa erityisesti heijastavan kuuntelun avulla.

6.3 Ohjelmatyö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa

Tällä hetkellä yhdyskuntaseuraamuksissa käytössä olevia ohjelmia ovat Cognitive Skills (CS), liikenneturvajakso, liikenneturvaohjelma, ohjauspyörä, suuttumuksen hallinta ja viisi keskustelua muutoksesta. Vuonna 2012 Suomessa ohjelmatoimintaan osallistui kaikkiaan 582 asiakasta, suurin osa yhdyskuntapalvelua suorittavia. (Rikosseuraamuslaitos 2013c, 17). Kaikkiaan ohjelmiin osallistui yhdyskuntaseuraamusasiakkaista lähes 5 % (Rikosseuraamuslaitos 2012c, 19). Ohjelmista suosituimmiksi ovat nousseet Viisi keskustelua muutoksesta, päihdehuoltojakso sekä liikenneturvaohjelma. Vuonna 2011 kaikkiaan 113 asiakasta suoritti loppuun VKM-ohjelman. (Rikosseuraamuslaitos 2012c.)

Turun yhdyskuntaseuraamustoimistossa VKM-ohjelma on ollut käytössä viitteen vuotta ja ohjelmaan on osallistunut vuosittain noin 10–15 asiakasta. Työntekijöistä lähes kaikilla on ohjelman koulutus ja useat ovat käyttäneet ohjelmaa käytännön asiakastyössä. Ohjelmaan osallistumista voidaan suositella asiakkaalle jo soveltuvuusarvioinnissa, tai tarve siihen voi tulla ilmi seuraamusta aloitettaessa. Osallistuminen on kuitenkin vapaaehtoista. Jos ohjelmatyö todetaan mielekkääksi vaihtoehdoksi, asiakkaan työntekijä arvioi asiakkaan rikostaustan ja elämäntilanteen kannalta sopivan ohjelman. Käytännön esteeksi ohjelman suorittamiselle voi muodostua liian pitkä välimatka viikoittaisiin tapaamisiin, koska toimiston kattama alue on hyvin laaja.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimuksen tavoite

Tavoitteena tutkimuksessa oli selvittää minkälaisia kokemuksia asiakkaat ovat saaneet VKM-ohjelmasta. Kokemukset voivat liittyä esimerkiksi ohjelmassa käsiteltäviin teemoihin, ohjaajan rooliin ja ohjelman keston. Toinen tutkimuskysymys liittyy ohjelman pitempiaikaiseen merkitykseen ja vaikuttavuuteen. Ohjelman vaikutus voi ilmetä asiakkaan muutosajattelun lisääntymisenä tai konkreettisina muutoksina, esimerkiksi päihteiden käytössä. Kolmas tutkimustehtävä liittyy siihen, miten VKM-ohjelma sijoittuu osaksi asiakkaan kokonaispalvelua. Edistikö se kohderyhmän palvelutyön suorittamista, tai hakeutumista muihin rikosseuraamusalan ohjelmiin tai kuntoutukseen?

Tutkimuskysymykset olivat

1. Millaisia kokemuksia asiakkailla on VKM-menetelmästä?
2. Millä tavalla ohjelma mahdollisesti edisti asiakkaan muutospyrkimyksiä?
3. Miten ohjelma toimi asiakkaan palvelujen kokonaisuudessa?

7.2 Teemahaastattelu

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 48) kuvaavat teemahaastattelun ominaispiirteenä sitä, että haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Kysymyksillä ei kuitenkaan ole tarkkaa muotoa eikä järjestystä, toisin kuin strukturoidussa haastattelussa. Toisaalta haastattelu ei ole täysin vapaa kuten syvähaastattelu, vaan teema-alueet pysyvät yhdenmukaisina eri henkilöiden haastatteluissa. Haastattelutilanteessa teema-alueet tarkennetaan kysymyksillä, ja tätä prosessia ohjaa se miten eri teemat konkretisoituvat tutkittavan ajatusmaailmassa. Teemahaastattelussa pai-

nottuu siis yksilöiden kokemukset, tulkinnat ja näkökulmat. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 68.) Metsämuurosen (2006, 235) mukaan teemahaastattelu sopii hyvin myös tilanteisiin, joissa aiheet ovat arkaluontoisia tai halutaan selvittää heikosti tiedostettua asioita, kuten arvostuksia ja perusteluja.

Teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli siihen mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Keskeisiä teemoja hakiessani perehdyin huolellisesti VKM-menetelmään ja yleensäkin rikosseuraamusalan ohjelmatyöhön. Tärkeitä teemoja näyttäisi olevan esimerkiksi asiakkaan kokemus omasta muutosvaiheestaan, ohjelman sisällöstä, ohjaussuhteesta sekä VKM-ohjelman roolista seuraamuksen kokonaisuudessa.

7.3 Kohderyhmä ja rekrytointi

Kohderyhmän koko on kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääsääntöisesti pieni verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen. Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että kohderyhmän valinta on tarkkaan harkittu ja henkilöt tutkimuksen tarkoitukseen sopivia. Voidaan jopa soveltaa ”eliittiotannan” periaatetta, eli tiedonantajiksi tulisi valita mahdollisimman asiantuntevia ja ilmaisukykyisiä yksilöitä. Tässä tutkimuksessa kohderyhmän valintaan oli ennakoitua vähemmän vaikutusmahdollisuutta. Tavoitteena oli alun perin noin 5-6 henkilön haastattelu. Haastateltavaksi saatiin lopulta rekrytoitua neljä henkilöä, joista kaksi oli suorittanut VKM-ohjelman yhdyskuntapalvelun yhteydessä ja kaksi Käyrän avovankilassa.

Tavoitteena oli, että ”vaikuttavuusseurannan” toteuttamiseksi tutkimukseen osallistuisi myös asiakkaita, joilla ohjelmasta oli kulunut jo useampi kuukausi. Näin ohjelman mahdolliset pitempiaikaiset hyödyt ja vaikutukset ehtisivät tulla paremmin esiin. Tosin ennakoisin, että näitä asiakkaita voisi olla vaikea tavoittaa. Lisäksi mitä pidempi aika ohjelmasta on, sitä vaikeampi on erottaa VKM-ohjelman vaikutuksia muista tekijöistä. Näin on varsinkin silloin, jos asiakas on osallistunut VKM-ohjelman jälkeen toiseen ohjelmaan tai kuntoutusmuotoon.

Alun perin tarkoitus oli rekrytoida haastateltavia työntekijöiden kautta. Sovimme, että kun asiakas on suorittanut VKM-ohjelman loppuun, työntekijä kysyy viimeisellä tapaamisella alustavasti halukkuudesta osallistua tutkimukseen. Jos asiakas on halukas osallistumaan, voisin seuraavaksi itse ottaa häneen yhteyttä ja pyytää vielä virallisen suostumuksen. Samalla voisimme sopia tarkemmin haastatteluaajasta ja -paikasta. Koska jo rikosseuraamusasiakkuus sinänsä on arkaluontoinen asia, tuntui sopivalta että asiakkaalle jo ennestään tuttu työntekijä esittää haastattelukutsun. Työntekijät kokivat, että muulla tavalla asiakkaita olisi vaikea ”aktivoida” haastatteluun.

Rekrytointi oli tarkoitus aloittaa rekrytointi helmikuun lopulla, mutta valitettavasti ajankohta osoittautui hiljaiseksi VMK-ohjelmien kannalta. Muutama ohjelma ehti päättyä juuri ennen rekrytointia, eikä uusia ohjelmia alkanut kevään aikana. Yksi ohjelman suorittanut asiakas oli vielä suorittamassa yhdyskuntapalvelua, ja hän lupautui haastatteluun. Koska asiakkaita oli henkilökohtaisesti tavoitettavissa vain yksi, päädyimme siihen, että otan itse kirjeellä yhteyttä ohjelman aiemmin suorittaneisiin.

Sain ohjelmaa käyttäneiltä työntekijöiltä listan heidän VKM-asiakkaistaan viimeisten 12 kuukauden aikana. Valintakriteerinä oli lisäksi että henkilö oli suorittanut ohjelman loppuun ja asui edelleen Varsinais-Suomessa. Ohjelman keskeyttäneitä oli muutama, samoin muualle muuttaneita. Kirje lähetettiin lopulta kahdeksalle asiakkaalle, joista puolet oli miehiä ja puolet naisia. Viikon kuluttua kirjeen lähettämisestä soitin vielä kutsutuille. Kirjeen ja puhelinsoiton avulla sain kuitenkin rekrytoitua vain yhden henkilön.

Koska yhdyskuntapalvelua suorittaneista VKM-asiakkaista saatiin haastatteluun vain kaksi, päädyimme laajentamaan joukkoa Käyrän avovankilassa ohjelman suorittaneisiin. Heistä tavoitettiin vankilan ohjaajan kautta kaksi valvotussa koevapaudessa olevaa henkilöä, jotka suostuivat haastatteluun.

Ohjelman viimeisen vuoden aikana suorittaneita osoittautui olevan kaiken kaikkiaan odotettua vähemmän, hieman yli kymmenen henkilöä. Monilla oli ohjelmasta kulunut jo 6-12 kuukautta, ja näin ollen yhdyskuntapalvelu ja VKM koet-

tiin ”taakse jääneeksi elämäksi, jota ei mielellään muistele”. Tästä syystä vain harva oli halukas haastatteluun. Työntekijöiden mukaan useimpien kokemus VKM-ohjelmasta sinänsä oli positiivinen, mutta näyttää siltä, että jälkeinpäin se nivoutui monen ajatuksissa kiinteästi osaksi epämiellyttävää rangaistusaikaa. Näyttääkin siltä, että tämän tyyppinen rekrytointi on paras tehdä asiakkuuden vielä jatkuessa. Tällöin sopiva rekrytointiajankohta (ohjelmien käyttötilanne) tulee selvittää huolellisesti työntekijöiden kanssa ja todennäköisesti otoksen koaminen kestää melko pitkään, ellei kohderyhmää laajenneta myös muihin toimistoihin tai laitosseuraamusten puolelle, kuten tässä tutkimuksessa päädyttiin tekemään.

7.4 Haastattelujen toteutus

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina toukokuussa 2013. Ne tallennettiin nauhurille ja litteroitiin analysointia varten. Entiset yhdyskuntapalveluasiakkaat tulivat haastatteluun yhdyskuntaseuraamustoimistolle, jossa käytettävissä oli tähän tarkoitukseen varattu neuvotteluhuone. Koevapaudessa olevia osallistujia haastattelin heidän työpaikkansa taukotilassa. Suljettu tila olisi ollut parempi haastattelun kannalta, mutta sellaista ei ollut käytettävissä. Saimme kuitenkin haastattelut suoritettua ajoittaisista häiriöistä huolimatta.

Kunkin haastattelun alussa kerroin vielä lyhyesti tutkimuksen tarkoituksesta ja aineiston käsittelyn luottamuksellisuudesta. Pyysin luvan nauhurin käytölle ja kerroin hävittäväni nauhoitukset litteroinnin jälkeen. Nauhoitettua haastatteluainesta kertyi runsaasti, koska kaikki haastattelut kestivät noin tunnin. Vaikutti siltä että kaikki, jotka olivat valmiit ylipäänsä osallistumaan, olivat myös valmiit vastaamaan kysymyksiin avoimesti ja laajasti. Haastattelut toteutuivat mielestäni mukavassa ilmapiirissä ja osallistujat vaikuttivat tyytyväisiltä.

7.5 Aineiston analyysi

Käytin aineiston analyysissä teoriaohjaavaa tapaa. Tuomen ja Sarajärven (2009, 117) mukaan aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta itsestään. Teoriaohjaavassa analyysissä taas tutkijalla on jo valmiina käsitteitä, joiden perusteella aineistosta poimitaan tiettyjä asioita. Silloin tutkijan aikaisempi tieto ja käsitys tutkittavasta asiasta ohjaa analyysiä, mutta tavoitteena ei ole testata teoriaa, vaan antaa aineiston johdattaa myös ”odottamattomien” teemojen esille tuloon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa tapaa voi myös yhdistellä: vaihtoehtona on luoda analyysin yläluokat teorian perusteella ja alaluokat taas aineistolähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.)

Teemahaastattelussa tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä teemoja pohditaan haastattelurunkoa suunnitellessa. Näitä teemoja voidaan käyttää myös ohjaamaan analyysin kulkua. Näin tehtiin tässä tutkimuksessa: aineistoa analysoidessa poimin ja luokittelin aineistosta esimerkiksi ohjelman sisältöön, merkitykseen ja ohjaajan rooliin liittyviä ilmaisuja. Selkeät käsitteet ja niiden luokittelu on keskeistä, jotta laajasta aineistosta hahmottuisi tulosten kannalta tärkeät suuntaviivat. Alasuutari (2011, 40–43) painottaa pelkistämisen merkitystä, jotta ilmiöstä saisi tutkimuskysymysten kannalta mielekkään otteen.

Aineiston moninaisuutta tarkastellaan siis vain tietyistä näkökulmista. (Alasuutari 2011, 51.) Koska haastattelurunko oli väljä, vastauksissa mukana oli myös paljon varsinaisten tutkimusteemojen ulkopuolista materiaalia ja samaa teemaa saatettiin käsitellä useamman kuin yhden kerran haastattelun aikana. Analyysivaiheessa oli kuitenkin melko helppoa eritellä ja koota aineistosta tutkimuksen kannalta olennainen tieto, teemojen mukaisesti. Eri teemoihin liittyvät ilmaisut merkitsin värikoodeilla luokittelun helpottamiseksi.

8 TULOKSET

8.1 Taustatiedot ja ohjelman ajoitus

Haastateltavista kolme oli miehiä ja yksi nainen. Iältään kaikki olivat 30–50-vuotiaita. Yhdyskuntapalvelua (ykp) suorittaneita asiakkaita oli kaksi ja toiset kaksi olivat valvotussa koevapaudessa (kv). Kaikilla osallistujilla tuomion taustalla oli pitkäaikaiset päihdeongelmat. Tarkempia taustatietoja en haastateltavista koonnut, koska minulla ei tutkimuksen puitteissa ollut lupaa Rikosseuraamuslaitoksen asiakasrekisterin hyödyntämiseen. En myöskään halunnut haastattelutilanteessa käydä läpi esimerkiksi rikoshistoriaa, koska tutkimuksen tavoitteen kannalta sillä ei nähdäkseni ollut merkitystä.

Haastattelun kuluessa tietoja henkilön elämäntilanteesta, aiemmista tuomioista yms. tuli kuitenkin luontevasti esiin. Toinen ykp-asiakkaista oli ennen yhdyskuntapalvelua saanut yhden ehdollisen tuomion, toinen taas oli suorittanut vankeustuomion kymmenisen vuotta aiemmin. Yhdyskuntaseuraamustoimistolla molemmat olivat siis uusia asiakkaita. VKM-ohjelman päättymisestä oli haastatteluhetkellä kulunut molemmilla kolmisen kuukautta.

Koevapaudessa olevilla ohjelman päättymisestä oli hieman yli puoli vuotta. He olivat suorittaneet ohjelman varsinaisen vankeusrangaistuksensa aikana Käyrän avovankilassa. Koevapaudessa molemmat olivat haastatteluhetkellä olleet muutaman kuukauden. Heillä VKM-tapaamiset olivat toteutuneet säännöllisesti viikoittain. Ohjelmasta muodostui käytännössä pidempi kuin viisi kertaa, tapaamisia oli molemmilla noin kahdeksan.

Ykp-asiakkailla tapaamisia oli ohjelman mukaiset viisi kertaa, mutta ohjelman kokonaiskesto oli pidempi kuin vangeilla, noin kolme kuukautta. Sitä pidensivät esimerkiksi osallistujan sairausloma ja joulutauko. Ykp-asiakkaat kävivät VKM-ohjelman Turun yhdyskuntaseuraamustoimistossa, mutta heillä oli eri ohjaajat. Käyrän vankilassa ohjaaja oli molemmilla osallistujilla sama.

8.2 Osallistumispäätös

Osallistumispäätökseen vaikutti koevapaudessa olevien osallistujien kohdalla se, että erilaiset ohjelmat ikään kuin kuuluvat aktiivisen vangin ”urakehitykseen”. Ohjelmiin osallistumalla voi edistää mahdollisuutta päästä avovankilaan ja koevapauteen. Näyttää hyvältä mitä enemmän kursseja, kuten yksi haastateltavista totesi. Molemmat olivatkin osallistuneet tämänhetkisen tai aiemman tuomion yhteydessä jo useaan ohjelmaan, kuten Kalterit taakse ja Cognitive skills. VKM-ohjelmaa heille tarjottiin vankilasta:

Tultiin vaan hakemaan, että tämmönen ohjelma pyörii, koettais että hyvä mulle.”
(kv1)

Ykp-asiakkaille ohjelmaa suosittelivat omat valvojat, ja ohjelmatoiminnasta oli alustavasti puhetta jo soveltuvuusarvioinnissa. Molemmat kokivat palvelun aloittamisen ahdistavaksi, ja myös tämän vuoksi valvoja suositteli ohjelmaa. Toinen asiakkaista koki ohjelman lähtökohtaisesti mielenkiintoiseksi, toisella taas motivaatio syntyi aluksi lähinnä siitä, että ohjelmalla sai korvattua työtunteja.

Olin heti messissä, jos tunteja saa näin pois, työ kauhistutti kun en oo päiväkään tehny töitä. (ykp2)

8.3 Ohjelman teemat

Kaikilla osallistujilla ohjelman pääteema oli päihdeongelma, mutta varsinkin ykp-asiakkaat korostivat aiheiden vaihdelleen laajasti sen hetkisten tarpeiden mukaan. Päihteiden käyttö liittyy kokonaisvaltaiseen elämäntilanteeseen ja elämänhistoriaan, tämän vuoksi käsiteltävien asioiden skaala oli hyvin laaja. Molemmilla oli varsinkin asiakkuuden alkaessa myös paljon ahdistusta joko elämäntilanteeseen tai rangaistukseen liittyen, jonka he kokivat tärkeäksi purkaa pinnalta pois. Näin muihin teemoihin, kuten muutostavoitteisiin, pystyisi keskittymään.

ei ollu liian kaavamaista, sai vuodattaakin jos siltä tuntui. (ykp2)

enimmäkseen aihe mitä päihteet tuonu ja vieny. oli niitä kortteja mitä asioita pitää tärkeenä, pisti tosiaan ajattelemaan konkreettisesti. (ykp2)

Toinen ykp-osallistuja koki päihteenkäytön hyvin arkaluontoisena asiana, josta avoimesti keskusteleminen oli aivan uusi kokemus. Hän piti hyvänä sitä, että ongelmaa käsiteltiin luontevasti muiden asioiden lomassa: sitä ei aina otettu ensimmäiseksi esille, mutta kuitenkin siihen johdonmukaisesti palattiin joka kerralla. Ohjaajan sensitiivisyys oli siis tilanteessa tärkeää.

parasta oli et sai puhua avoimesti omasta törttöilystä, ei oo mikään jokapäivän kahvikeskustelun aihe.. (ykp1)

Oman muutosvaiheen pohtimisen tärkeänä teemana mainitsi kolme neljästä osallistujasta.

..muutostilanne vaihteli, välillä mietintää, välillä toteuttamista..loppua kohti enempi toteuttamista. Sai tehtyä rangaistuksen, se oli ykköstavoitteena. (ykp2)

olin edenny pyörässä (muutosympyrässä), jo ennen vkm:ää ja sen jälkeen pykälän eteenpäin. (kv1)

8.4 Ohjaajan rooli

Kaikilla osallistujilla oli positiivinen kuva ohjaajan toiminnasta. He kokivat että ohjaaja sopi hyvin tehtäväänsä ja osasi huomioida sekä asiakkaan että ohjelman tavoitteet. Ykp-asiakkaat painottivat erityisesti ohjaajan ymmärtävää ja empaattista asennetta, kv-osallistajat puolestaan sitä kuinka ohjaajan kysymykset pistivät miettimään asioita.

Ohjaaja oli tosi rauhallinen ja ymmärtäväinen, sopi tosi hyvin siihen.. (ykp2)

Ei ollu sellanen olo että ois tyrkytetty jotain, eikä syyllistetty, itse sai pohtia.. (ykp1)

(ohjaajalta) tuli pitkiä tuijotuksia, joutu tosiaan keskittymään ja työstämään asiaa.. ei ollu mikään läpihuutojuttu. (kv2)

8.5 VKM osana rangaistuksen suoritusta

VKM-ohjelmaan osallistuminen tuki ykp-asiakkaiden mukaan heidän suoriutumisestaan työpalvelusta. Molemmilla ohjelma alkoi ennen palvelun aloittamista, ja he kuvasivat, että ohjelmaan osallistumalla sai purettua jännitystä ja pelkoa, joka työn aloittamiseen liittyi. Käynnit yhdyskuntaseuraamustoimistolla ohjelman merkeissä madalsivat kynnystä astua tutun elämänpiirin ulkopuoliseen elämään.

helpotti kun täällä oli mukava ilmapiiri ja selitettiin hyvin yhdyskuntapalvelu. (ykp2)

Toinen osallistujista oli ollut työelämästä poissa yli kymmenen vuotta, toiselle palvelu oli ensimmäinen kokemus työelämästä (lyhyitä harjoittelujaksoja lukuun ottamatta). Alkujännityksestä huolimatta palvelupaikat osoittautuivat molemmille erittäin sopiviksi, ja he kokivat palvelun sujuneen hyvin. Suuri merkitys oli kodin ulkopuoliseen aktiviteettiin osallistumisella, mielekkäillä työtehtävillä sekä työyhteisöön kuulumisen kokemuksella. Molemmat kokivat työelämään osallistumisen hyvin antoisaksi oltuaan sieltä pitkään poissa.

(työ) vähensi alkoholin käyttöä paljon, ku oli muuta tekemistä, ja vaikutti yleensäkin positiivisesti jaksamiseen (ykp1)

Positiivisesta kokemuksesta huolimatta molemmat haastateltavat kokivat että normaaleille työmarkkinoille työllistyminen ei ole heidän kohdallaan enää realistinen vaihtoehto. Vapaaehtois- tai osa-aikatyö koettiin mielekkäämmäksi vaihtoehdoksi.

varmaan sairauseläkkeelle seuraavaks.. omaks iloks vois sit soittaa vaikka kitaraa kadulla ja käydä (yhdistyksessä), ruoka-avun sais samalla. (ykp2)

olen ajatellu (hakea töitä) jos vielä pääsis mihinkään, ei täyspäivästä, mut vähän rahaa ja vaihtelua (ykp1)

Myös molemmat vankeusaikana ohjelman suorittaneet kävivät töissä suurimman osan vankeusajastaan, ja korostivat työn merkitystä. He kokivat, että rangaistuksen suorittamiseen VKM-ohjelmalla ei juuri ollut vaikutusta. Sen sijaan

se tuki ja selkeytti tavoitteita, kuten päihteettömyys ja työpaikan hankkiminen, joita he olivat jo ennen ohjelmaan itselleen asettaneet.

8.6 Ohjelman merkitys

Terapeuttisen keskustelun tarve oli molemmilla ykp-asiakkaila suuri. Toinen osallistuja koki, ettei pystynyt lähipiirissään purkamaan rangaistuksen aiheuttamaa häpeää, ja oli suuri helpotus kun ohjaajan kanssa sai käydä asiaa läpi. Myös toinen koki että ahdistuksen purkamisella oli suuri merkitys.

Kaikki osallistujat olivat kamppailleet päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa pitkään ilman ammatillista tukea. Haastatteluissa tuli esiin vahvasti ajatus siitä, että päihteen käytön hallinta on omasta päätöksestä ja itsekurista kiinni. Kaikilla oli aiempia kokemuksia päihteisiin liittyvästä terapiasta, jopa osastohoidostakin, joista he eivät kuitenkaan kokeneet saavansa oikeasti apua. Koevapaudessa olevat kävivät a-klinikalla muutaman viikon välein osana koevapaus-ohjelmaa.

Oon kauheen vastaan a-klinikat, tukihenkilöt, katkot ym. Aina kun oon lopettanu oon ollu yksin, en oo kokenu tuen tarvetta. (kv2)

Toisaalta toinen ykp-osallistuja koki, että ohjelma olisi ollut hyödyllinen jo ensimmäisen (ehdollisen) tuomion yhteydessä. Toinen ykp-osallistuja kertoi ohjelman jälkeen kuitenkin hakeutuneensa addiktiopoliklinikalle hoitosuhteeseen, koska ohjelma oli lisännyt motivaatiota sekä fyysisten että psyykkisten ongelmien hoitoon.

8.7 Ohjelman vaikutus

Toinen ykp-osallistuja koki saaneensa päihdeongelman lähes täydellisesti hallintaan palvelun suorittamisen aikana. Jo tuomio sinänsä sai aikaan lopettamis päätöksen, ja palvelun aikainen päihteettömyysvaatimus tuki päätöstä. Ohjelman aikana keskusteltiin sopivista rajoista alkoholinkäytölle, jotka ohjelman jäl-

keen kuitenkin päässeet lipsumaan. Osallistuja koki että kohtuudessa on hyvin vaikea pysyä, kun sosiaalisessa ympäristössä alkoholinkäyttö runsasta. Lisäksi alkoholi liittyy stressin lievittämiseen, johon on vaikea keksiä yhtä tehokkaita vaihtoehtoja. Ammatti- tai vertaistukea hän ei kuitenkaan ole kokenut tarpeelliseksi ohjelman jälkeen, vaan korosti oman harkinnan ja päättäväisyyden merkitystä.

Vankien mukaan yksilöohjelma oli huomattavasti tehokkaampi kuin vankilassa suoritettavat ryhmäohjelmat. Heidän kokemuksensa oli, että ryhmädynamiikka ei tukenut vaikeiden asioiden käsittelyä, vaan ilmapiiri oli levoton ja asiat pyrittiin sivuuttamaan huumorilla. Lisäksi ryhmissä esimerkiksi päihderiippuvuuteen liittyvät asiat käytiin liian läpi yleisellä tasolla, koska yksilötapauksiin ei voitu tarkemmin paneutua.

ryhmässä jutut meni ohi, ne oli liian yleisellä tasolla. En miettiny omalla kohdalla.. miten **minä** toimin, miten **mun** kaava menee. (kv1)

”kysymykset oli tosi hyviä, pureutuvia.. ois voinu mennä läpi vanhalla tyylillä, niin et käydään vaan läpi eikä ajattele.. mut nyt kun muutostila menossa, paljon enempi ajatellu niitä, jotenki kalvavampia kysymyksiä..välillä tuli pitkä mietiskelyhijaisuus. Tykkäsin siitä että kysymys paperilla, pystyi lukemaan, sitä ajatteli eri tavalla kuin päässä pyörittämällä.” (kv2)

Vangit korostivat valvotun koevapauden merkitystä porrastuksena tavalliseen elämään vankilan jälkeen. Se, että koevapauden ehtona on asunnon löytäminen jo ennen vapautumista, on erityisen tärkeää rikollisesta elämäntavasta ja päihteistä irtautumisessa.

Aiemmin oon vaan lähteny vankilasta muovikassi kädessä. Kavereitten nurkkiin ku ei saanu asuntoa, ties kyl miten siin tulee käymään. (kv2)

ne munkin kaverit kyl, sellanen kööri ettei mitään mahista kömpiä sielt ylös! (kv2)

Jatkoon päihteidenkäytön osalta kv-osallistujat suhtautuivat realistisesti.

aika tyhjiössä jos loppuelämä absolutistina.. saa nähdä, en ota paineita. (kv1)

vieras tilanne kun ei oo muuta ollu ku päihde-elämää viimeset 13 vuotta. olenko sit tyytyväinen normaali elämään, tyydyttääkö se mun tarpeet.. (kv2)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Tulosten pohdinta

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, millaisia kokemuksia asiakkaille oli muodostunut VKM-ohjelmaan osallistumisesta. Kokemukset osoittautuivat haastattelujen perusteella myönteisiksi. Osallistumispäätöksen teossa voidaan alkuvaiheessa nähdä rikosseuraamusalan työlle tyypillistä toissijaista motivaatiota, eli osallistuminen nähtiin välineeksi työtuntien vähentämiseen tai vangin ”uralla” etenemiseen. Toisaalta vastauksista kävi selvästi ilmi, että ohjelman alettua asiakkaat kokivat sen liittyvän heille henkilökohtaisesti merkityksellisiin asioihin, kuten päihdeongelman käsittelyyn tai oman tulevaisuuden konkreettiseen pohittamiseen. He kuvasivat kokeneensa voimakkaitakin tunteita, esimerkiksi pysähtyessään ”kalvavien” kysymysten äärelle tai saadessaan purkaa rangaistukseen liittyvää häpeän tunnetta, ilman salailua. Voidaan siis ajatella, että toissijainen motivaatio muuttui tällaisten kokemusten kautta ensisijaiseksi.

Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjauksissa (2006, 46) painotetaan että motivaation muuttuminen ensisijaiseksi riippuu pitkälti asiakassuhteen onnistumisesta, eli vuorovaikutuksen laadusta. Osallistujat kuvasivatkin ohjaajan toimintaa positiivisesti ja suhdettaan häneen myönteiseksi. Yhdyskuntapalveluasiakkaat toivat esiin ohjaajan empaattista ja rauhallista otetta, vangit puolestaan jämäkkää mutta myös kuuntelevaa asennetta. Voidaan päätellä, että ohjelmassa toteutui samanaikaisesti empaattinen, hyväksyvä ilmapiiri sekä muutosprosessia aktivoiva työote.

Ohjaajat onnistuivat siis asiakasnäkökulmasta luomaan motivoivan haastattelun periaatteiden mukaisen vuorovaikutussuhteen. Tällaisen asiakassuhteen luomista motivoivan haastattelun kehittäjä William Miller (2002, 346) pitääkin menetelmän erityisenä kontribuutiona rikosseuraamusalalle, jossa ohjelmiin osallistuminen perinteisesti on perustunut autoritäärisen ilmapiirin luomaan toissijai-

seen motivaatioon. Hän painottaa, että asiakaslähtöinen vuorovaikutus on edellytys intervention tehokkuudelle.

Halosen & Iisakan tutkimuksessa (2011) osa VKM-ohjelmaan osallistuneista vangeista koki vaikeaksi sen, että tehtäviä pohtiessa nousi esiin syyllisyydentunteita ja ahdistusta, esimerkiksi siksi että osallistujat huomasivat käyttöksensä vahingoittaneen läheisiä ihmisiä. Tässä tutkimuksessa osallistujat eivät tuoneet juuri esiin hankalien tunteiden heräämistä, vaan ennemminkin korostivat, että oli helpottavaa purkaa jo aiemmin syntyneitä tunteita ohjelman puitteissa.

Toinen tutkimuskysymys oli se, millä tavalla ohjelma mahdollisesti edisti asiakkaan muutospyrkimyksiä. Kaikilla asiakkaila muutos liittyi ensisijaisesti päihteiden käyttöön. Vastauksista kävi ilmi, että yhdyskuntapalveluasiakkaiden päihteiden käytön lopettaminen liittyi jo tuomiovaiheessa tehtyyn omaan päätökseen, jota yhdyskuntapalvelun aikainen päihteettömyysvelvoite tuki. Myös vangeille rangaistuksen alkaminen symboloi ikään kuin uutta alkua ja mahdollisuutta raittiuteen.

Ohjelman merkitys tuli esiin siinä, että sen aikana päihteiden käyttöä pohdittiin asiakaslähtöisesti ja konkreettisten tehtävien avulla. Myös oman muutosvaiheen konkretisoitumista ohjelman myötä kuvattiin tärkeänä. Motivoivan haastattelun periaatteiden mukaisesti asiakkaila oli mahdollisuus pohtia myös päihteiden käytön positiivista puolta sekä tutustua muutoshalukkuuden ja -haluttomuuden ristiriitaan. Asiakkaiden vastausten perusteella he olivat tietoisia siitä, millaisia merkityksiä päihteillä on omassa elämässä, esimerkiksi stressin lievittäjänä, olennaisena osana sosiaalisia suhteita ja elämänhistoriaa. Tätä tietoisuutta ei toki voi pitää pelkästään ohjelman vaikutuksena. Voidaan kuitenkin ajatella ohjelman tukeneen harkintavaiheelle tyypillistä pohdintaa. Vastauksissa näkyi ambivalenssia muutospyrkimysten suhteen, mutta toisaalta realismia muutoksen ristiriitaisuuden hyväksymisessä. (Miller 2012, 31)

Kolmas tutkimuskysymys liittyi siihen, miten ohjelma toimi asiakkaan palveluiden kokonaisuudessa. Rikosseuraamusalan kehittämisen linjauksissa (2006, 47) painotetaan työn kokonaisvaltaista hahmottamista, niin juridis-hallinnollisen,

sosiaalityön, ohjelmityön kuin palveluohjauksenkin näkökulmista. Ohjelmityö täydentää oikealla tavalla käytettynä työn kokonaisuutta, ja auttaa monipuolistamaan täytäntöönpanotyön sisältöä. Haastattelujen perusteella ohjelmityö toimi asiakkaan palvelukokonaisuudessa myönteisellä tavalla. Se tuki yhdyskuntapalvelun aloittamista, kun rangaistukseen sinänsä tai palvelun aloittamiseen liittyi ahdistusta.

Yhdyskuntapalveluasiakkaille näytti olevan tärkeää saada positiivinen kontakti yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijään ennen varsinaista palvelun aloittamista. Ilman ohjelmityötä kontakti on yleensä vain yhden tapaamisen mittainen, mikä ei välttämättä riitä tukemaan palvelun aloittamista vaikeassa elämäntilanteessa. Ohjelmityö tarjosi myös positiivisen kokemuksen eräänlaisesta terapiasuhteesta. Kaikilla asiakkaila oli aiempaa kokemusta jonkinlaisesta päihdeterapiasta, joka ei kuitenkaan vastannut heidän odotuksiaan. Yhdyskuntapalveluun liittynyt ohjelmityö koettiin positiiviseksi ehkä siksikin, ettei yhdyskuntaseuraamustoimistoa alun perin mielletty auttamisorganisaatioksi, ja myönteinen vuorovaikutussuhde ohjaajan kanssa oli positiivinen yllätys. Pääosin haastateltavat kuitenkin arvelivat jatkossa selviytyvänsä ilman ammatillista tukea, ja korostivat oman tahdonvoiman merkitystä raittiuden ylläpidossa.

Vankien lähtökohta kokonaisuutta ajatellen oli sikäli erilainen, että heillä oli VKM-ohjelmaan tullessaan jo runsaasti kokemusta vankilaympäristöstä ja erilaisista ohjelmista. VKM-teemat, kuten muutoksen ja arvojen pohtiminen, olivat heille jo pääosin tuttuja aiemmista ohjelmista. Vankilassa suoritetun VKM-ohjelman erityisyys perustui sen yksilömuotoisuuteen: haastateltavat kokivat, että se tarjosi mahdollisuuden paljon syvällisempään asioiden käsittelyyn kuin ryhmäohjelmat.

Vankilassa käytetään pääsääntöisesti ryhmäohjelmia, mutta niiden riskinä on, että ryhmädynamiikka toimii muutosta vastaan (Kriminaalihuoltolaitos 2006, 66). Toisaalta, kuten Knuuti ja Vogt-Airaksinen (2010, 31) toteavat, on tärkeää että vankien kuntoutus olisi mahdollisimman monipuolista ja kokonaisvaltaista, joten muutosteemojen käsittelystä sekä yksilö- että ryhmätasolla on varmasti hyötyä. Vankien vastauksissa korostui myös elinolosuhteiden merkitys vapautumisvai-

heessa. Esimerkiksi ohjelmatyön aikana herännyttä motivaatiota päihteistä irtautumiseen on vaikea toteuttaa, jos vankilasta vapautuessa ajautuu asunnotomuuden vuoksi takaisin päihdepiireihin.

9.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kuten kvalitatiivisessa tutkimuksessa usein, tässäkin tutkimuksessa tuloksia ei voi yleistää haastateltavien vähäisen määrän vuoksi. Tavoitteena oli ennemminkin saada yksilöllistä, kuvailevaa tietoa siitä, millaisia asiakkaiden kokemukset olivat ja miten ohjelma toimi yksittäisen asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuudessa.

Rikosseuraamusalan asiakkaiden kohdalla tutkimuksen luottamuksellisuus on erityisen korostunutta, koska asiakkuus liittyy rangaistukseen ja koetaan usein leimaavaksi. Jotkut asiakkaat salaavat asiakkuutensa jopa lähipiiriltään. Asian arkaluontoisuuden vuoksi pyrin jo rekrytointivaiheessa siihen, että haastattelukutsu olisi esitetty tutun työntekijän kautta. Tämä ei kuitenkaan käytännön syistä ollut mahdollista, joten otin lopulta kirjeitse yhteyttä asiakkaisiin. Rekrytoinnissa tavoitteena oli motivoida asiakkaita haastatteluun korostamalla heidän kokemuksiansa tärkeyttä. Samalla kuitenkin painotin tutkimuksen luottamuksellisuutta ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta.

Haastattelun alussa kertosin vielä tutkimuksen tarkoitukseen, aineiston käyttöön ja luottamuksellisuuteen liittyviä asioita. Aineiston käsittelyssä varmistin asiakkaiden anonyymiuden niin, että en esimerkiksi käyttänyt heidän nimiään litteroidussa tekstissä, vaan nimesin asiakkaat VKM1, VKM2 jne. koodeilla. Valmiissa raportissa sitaatit asiakkaiden puheesta esitetään myös koodilla, joista ilmenee vain osallistuivatko he ohjelmaan vankeus- vai yhdyskuntapalvelutuo- mion aikana. Jos asiakkaiden sitaatteihin otetussa puheessa esiintyi esimerkiksi tarkkoja paikkakunnan tai henkilön nimiä, ne on anonymisoitu yleisemmällä ilmaisulla, esimerkiksi ohjaajan nimi korvattu tekstissä (vkm-ohjaaja) ja yhdistyksen nimi (yhdistys).

Eräs haastatteluihin liittyvä eettinen kysymys on se, pyrkivätkö haastateltavat vastaamaan haastattelijaa miellyttävällä tavalla. Tutkimuksessa se saattaisi tulla ilmi esimerkiksi niin, että haastateltavat kuvaisivat muutoshalukkuuttaan suuremmaksi kuin se todellisuudessa on, koska olettavat haastattelijan toivovan ohjelman vaikuttavuuden osoittavia vastauksia. Pyrin pitämään haastattelukysymykset mahdollisimman avoimina ja neutraaleina, jotta haastateltava ei kokisi kysymyksiä johdattelevina. Haastattelun aikana tein tarkentavia lisäkysymyksiä sen mukaan, millaisiin asioihin osallistujat kunkin teeman kohdalla tarttuivat.

Varsinkin kun kyse on rikosseuraamukseen liittyvistä asioista, herää myös kysymys siitä, uskaltavatko haastateltavat luottaa siihen, että heidän ehkä kriittisikään vastauksensa eivät millään tavoin vaikuta heidän kohteluunsa asiakkaina / vankeina. Yhdyskuntapalvelun suorittaneilla asiakkuus oli haastatteluhetkellä jo päättynyt ja vangeillakin päättymässä pian haastattelun jälkeen, mutta uudelleen asiakkaaksi joutuminen on tietysti periaatteessa aina mahdollista. Tämän vuoksi painotin, että yksittäiset vastaukset jäävät vain tutkijan tietoon ja tulokset esitetään anonymisti. Mielestäni asiakkaat eivät haastattelussa olleet huolestuneita anonymiteetin säilymisestä, vaan uskalsivat kertoa asioistaan ja mielipiteistään avoimesti.

Toisaalta täydellinen anonymiteetti eli se, ettei asiakkaan työntekijä tai VKM-ohjaajakaan voisi päätellä asiakkaan henkilöllisyyttä mistään vastauksesta, oli mahdotonta tutkimuksen puitteissa, koska VKM-ohjelman suorittaneita asiakkaita on suhteellisen vähän. Tämä ei mielestäni ollut sikäli ongelma, että tunnistettavuus liittyi asiakkaan elämänhistoriaan, joka oli työntekijän tiedossa jo ennestään asiakassuhteen perusteella. Mielipiteet ohjelmasta sen sijaan on voitu raportoida niin, että ne eivät ole juurikaan yhdistettävissä yksittäisiin vastaajiin.

LÄHTEET

- Alasutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Haaraoja, M. & Putkonen, J. 2012. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnalliset ja yksilölliset merkitykset. Pro gradu. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Halonen, C. & Iisakka, J. 2011. Vankien kokemuksia Viisi keskustelua muutoksesta – ohjelmasta Oulun ja Pelson vankiloissa. Opinnäytetyö. Oulu: Diak Pohjoinen.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Järvinen, M-K. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1 /2007.
- Kaarmila, K. & Meriläinen, J. 2010. Työntekijöiden kokemuksia Viisi keskustelua muutoksesta - ohjelman käytöstä yhdyskuntaseuraamustyössä. Opinnäytetyö. Rikosseuraamusalan koulutusohjelma. Tikkurila: Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kriminaalihoitolaitos 2006. Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjauksia. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1 /2006.
- Knuuti, U. & Vogt-Airaksinen, T. 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos, Keskushallinto.
- Laki yhdyskuntapalvelusta 24.6.2010/641
- Lavikkala, R. 2012. Yhdyskuntapalvelun hyvistä kokemuksista kertynyt näyttöä. Haaste 3/2012.
- Linderborg, H. 2011. Seuraamusjärjestelmän sosiaalinen ulottuvuus. Haaste 1/2011.
- Metsämuuronen, J. 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 2. Helsinki: International Methelp Oy.
- Miller, W. & Rollnick, S. 2012. Motivational Interviewing: preparing people for change. New York: Guilford Press.
- Miller, W. 2008. Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Koski-Jännes, A. Kohti muutosta. Helsinki:Tammi, 16-40.
- Rautniemi, L. 2012. Yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskunnan ja valtion rajamailla. Teoreettisempiirinen tutkimus. Väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rikosseuraamuslaitos. 2013a. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 17.2.2013. www.rikosseuraamus.fi -> Rikosseuraamuslaitos.
- Rikosseuraamuslaitos. 2013b. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2013–2016. Viitattu 18.2.2013. www.rikosseuraamus.fi > rikosseuraamuslaitos > toiminta ja talous > suunnittelun ja seurannan asiakirjat > TTS 2013–2016.

Rikosseuraamuslaitos 2013c. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2012. Viitattu 15.9.2013. Ajankohtaista > Julkaisut > Monisteet ja Raportit > Tilastoja 2012

Rikosseuraamuslaitos 2013d. Valvottu koevapaus. Viitattu 30.11.2013. www.rikosseuraamus.fi > Täytäntöönpano > Vapautuminen > Valvottu koevapaus

Rikosseuraamuslaitos. 2013e. Yhdyskuntapalvelu. Viitattu 18.2.2013. www.rikosseuraamus.fi > Seuraamukset > Yhdyskuntaseuraamukset > Yhdyskuntapalvelu.

Rikosseuraamuslaitos 2013f. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2012. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2013. Ajankohtaista > Julkaisut > Monisteet ja Raportit.

Rikosseuraamuslaitos 2013g. Kansainvälinen yhdyskuntaseuraamusseminaari. Helsinki 15.1.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/60825.htm>.

Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2013. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2013.

Rikosseuraamuslaitos 2012a. Viisi keskustelua muutoksesta ohjelmakäsikirja. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 2 /2012.

Rikosseuraamuslaitos 2012b. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja vuosikertomus vuodelta 2011. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2012.

Rikosseuraamuslaitos 2012c. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011. Viitattu 6.3.2013. www.rikosseuraamus.fi > Ajankohtaista > Julkaisut > Monisteet ja raportit > Tilastolliset vuosikirjat.

Rikosseuraamuslaitos 2012d. Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016.

Rinki 2013. Rikosseuraamusalan intranet. Toiminta -> Ohjelmatyö. Viitattu 13.5.2013.

Tilastokeskus. 2013a. Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset. Katsaus rangaistuksiin 2011. Viitattu 15.2.2013. http://www.stat.fi/til/syyttr/2011/syyttr_2011_2012-12-17_kat_001_fi.html

Tilastokeskus 2013b. Rangaistukset rikoksittain 2009–2011. Viitattu 20.2.2013. Tilastotietokannat -> PX-Web Statfin -> Oikeus / Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Wermink, H. et al. 2010. Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism. Journal of Experimental Criminology. Volume 6: 325–349.

Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisu 12 / 2012.

Teemahaastattelun runko

Osallistumispäätös

miten tulit lähteneeksi mukaan ohjelmaan?

Millainen elämäntilanteesi oli silloin?

Missä vaiheessa seuraamusta osallistuit?

Kauanko ohjelma kesti?

Ohjelman sisältö

Millaisia teemoja muistat ohjelmasta?

Olivatko ne sinulle tärkeitä? Mikä oli mielestäsi tärkein?

Miltä niiden käsittely tuntui?

Miten koit ohjelmaan liittyneet tehtävät?

Ohjaajan rooli

Kuka toimi ohjaajana?

Millainen hän oli ohjaajana?

Miten yhteistyö hänen kanssaan sujui?

Olisiko ohjaaja voinut mielestäsi tehdä jotain toisella tavalla / paremmin?

Ohjelma osana seuraamuksen suorittamista

Miten ohjelma sopi yhdyskuntapalvelun / vankeuden yhteyteen?

Miten koit yhdyskuntapalvelun / vankeuden seuraamuksena?

Oliko ohjelmasta tukea seuraamuksen suorittamiselle, jos oli niin millaista?

Oletko osallistunut muihin ohjelmiin ennen, jälkeen tai samanaikaisesti VKM-ohjelman kanssa? Millaisina koit ne?

Ohjelman merkitys

Mikä ohjelmassa oli sinulle tärkeintä?

Onko sinulla kokemuksia aiemmista hoitosuhteista, terapiasta yms? Millaisia?

Mitä ajattelet VKM-ohjelmasta suhteessa muihin hoito-ohjelmiin?

Ohjelman vaikutus

Koitko ohjelmasta olevan konkreettista hyötyä itsellesi, jos koit niin millaista?

Oletko huomannut muutoksia siinä miten toimit tai ajattelet asioista, esimerkiksi päihteiden suhteen?

Teitkö ohjelman aikana tulevaisuuden suunnitelmia, millaisia?

Millaiset tekijät eniten vaikuttavat elämäntilanteeseesi ja päihteiden käyttöön tällä hetkellä?

Tuleeko mieleesi ohjelmasta vielä jotain, mitä emme ole käsitelleet?

